

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΟ ΑΠΟΡΡΗΤΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

ΝΙΚΟΛΑ Δ. ΚΑΝΕΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

Δικηγόρου - Συμβούλου ΔΣΑ

Μέλους Επιτροπής Δικηγορικού Απορρήτου

Τα σύγχρονα πολιτικά αλλά και οικονομικά δεδομένα, όπως η γενίκευση των ανταλλαγών, το διεθνές εμπόριο, η ελεύθερη κυκλοφορία ατόμων, προϊόντων και κεφαλαίων, νομίμων και παράνομων, το τέλος του ψυχρού πολέμου, η ηλεκτρονική επανάσταση μέσω του διαδικτύου, έχουν συντείνει καθοριστικά στη δημιουργία ενός οικονομικού γιγαντοχώρου, πεδίο ευρωστίας των διαφόρων τύπων οικονομικών συναλλαγών και έδαφος πρόσφορο για την ανάπτυξη και την εξέλιξη των παραδοσιακών κλασικών συμβάσεων και μορφών επιχειρήσεων.

Αυτός λοιπόν ο χείμαρρος των ανατρεπτικών εξελίξεων, γνώρισμα μόλις των τελευταίων χρόνων, έχει δημιουργήσει νέες απαιτήσεις και νέους κοινωνικούς ρόλους, έχει δε προσδώσει νέες αρμοδιότητες ίσως πολύ πιο απαιτητικές και νεότευκτες σε κλασικά παγιωμένους ρόλους στο στίβο των συναλλαγών. Έτσι, ο κλασικός ρόλος του δικηγόρου που αναλίσκετο αποκλειστικά και μόνο στην υπεράσπιση του πελάτη στο στίβο των δικαστηρίων και των εν γένει δικαστικών διενέξεων πλέον εκτείνεται στην προάσπιση των συμφερόντων του και στην παροχή συμβουλών σε ό,τι αφορά τις οικονομικές συναλλαγές και τα επιχειρηματικά σχέδιά του.

Όμως, ο επεκτατικός αυτός οργανισμός που παρατηρείται στην πολυμορφία και την πολυπλοκότητα των οικονομικών συναλλαγών, έχει και μια πιο σκοτεινή πτυχή, η οποία αφορά στην εγκληματογόνο διάθεση και απεικόνιση συμπεριφορών στο χώρο της οικονομίας. Ό,τι προώθησε την οικονομική εξέλιξη, με την ίδια αναλογία και στο ίδιο μέτρο, εξώθησε και στη δημιουργία νέων μορφών και νέων μέσων σύγχρονης εγκληματικότητας, η οποία κατά κύριο λόγο, χαρακτηρίζεται από την υπερεθνική και διασυνοριακή της χροιά.

Ο δικηγόρος λοιπόν μετέρχεται τον ρόλο του οικονομικού συμβούλου, του φορέα δηλαδή που θα παράσχει τις νομικές και οικονομικού χαρακτήρα συμβουλές του, προκειμένου να διεξαχθούν κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι οικονομικές συναλλαγές. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, η συνδρομή του αφορά σε νόμιμες συναλλαγές

και δοσοληψίες και ο ρόλος του εξαντλείται στην διευκόλυνση της συναλλαγής, στην οικονομία χρόνου, και στον ευμενέστερο οικονομικό χειρισμό για τον πελάτη του. Όχι σπάνια όμως, ιδίως την τελευταία δεκαετία, ο δικηγόρος καλείται να δώσει συμβουλές και να παράσχει συνδρομή προσδίδοντας το πέπλο της νομιμοφάνειας σε παράνομες οικονομικές συναλλαγές, οι οποίες αποκλειστικό στόχο έχουν τη νομιμοποίηση εσόδων από παράνομες ενέργειες.

Για πρώτη φορά στη σύνοδο του F.A.T.F. (Financial Action Task Force) στις 18 - 20.11.1997 έγινε λόγος για την ανάγκη οχύρωσης του μη-οικονομικού χώρου, προκειμένου να μην αποτελέσει πλέον το προσφορότερο έδαφος για την εξαπλώση του μικροβίου της νομιμοποίησης παράνομων κεφαλαίων. Πιο πρόσφατα στις 9.3.1999, και στις 14.7.1999 το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, εξέδωσε μία απόφαση και μία πρόταση¹ που αφορούσαν στην επέκταση των υποχρεώσεων της οδηγίας 308/91 στα μεσιτικά γραφεία, στους πωλητές έργων τέχνης, στα καζίνο και τους λογιστές και στα νομικά επαγγέλματα².

Συγκεκριμένα, η παραπάνω κοινοτική οδηγία διαμόρφωσε ένα πρωτόγνωρο status quo για τα οικονομικά επαγγέλματα, το οποίο συνοψίζεται στην άρση της διακριτικότητας του τραπεζιτη προς όφελος του πελάτη του και στην αντικατάστασή του από μια αυξημένη επαγρύπνιση σε ό,τι αφορά την ταυτότητα και τις συναλλαγές του τελευταίου, που καταλήγει στην υποχρέωση αναφοράς ορισμένου τύπου συναλλαγών έως και κατάδοση του πελάτη.

Το καίριο ζήτημα όμως πού μας απασχολεί, του ρόλου δηλαδή του δικηγόρου ως οιονεί καταδότη του πελάτη του, είναι στη βάση του διαφορετικό. Μόλις πριν λίγους μήνες, ήτοι στις 31.10.

1. Την COM (98) 0401 - C4 - 0396/98 και COM/99/0352 αντίστοιχα.

2. Για τους δυνατούς τρόπους συμμετοχής των επαγγελματιών αυτών στις διαδικασίες του ξεπλύματος και τη θέση τους κλειδί, βλέπε την Αναφορά του GAFI - IX 1997-98 για τους τύπους ξεπλύματος.

2001 το Συμβούλιο Υπουργών σε συνεργασία με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο διαμόρφωσε το τελικό σχέδιο της τροποποίησης της ανωτέρω οδηγίας με αριθμό 3651/2001/31.10.2001. Ύστερα από πολλές διαβουλεύσεις τα παραπάνω όργανα κατέληξαν επιγραμματικά στα εξής:

α. Στην μερική άρση του δικηγορικού απορρήτου και στην αυτορύθμιση από τα κράτη - μέλη των οργάνων στα οποία θα αναφέρουν οι δικηγόροι τις ύποπτες συναλλαγές.

β. Στην παροχή της ευχέρειας στα κράτη - μέλη να ρυθμίζουν κατά «το δοκούν» την αξιολόγηση των συλλεγέντων πληροφοριών.

Ναι μεν, η επέκταση της κοινοτικής οδηγίας 308/91, επιβάλλει υποχρέωση αναφοράς της ύποπτης συναλλαγής όταν ο δικηγόρος λειτουργεί ως οικονομικός μεσολαβητής για τον πελάτη, όταν λ.χ. ανοίγει τραπεζικό λογαριασμό, συστήνει υπεράκτια εταιρεία, μεσολαβεί για την αγορά ακινήτου, και όχι ως συνήγορος σε ποινικό δικαστήριο, ή ως εκπρόσωπος σε δικαστική εν γένει διαδικασία (περιλαμβανομένων και των συμβουλών που σχετίζονται με την αποφυγή ή την έναρξη τέτοιας διαδικασίας και δη όταν οι πληροφορίες περιέχονται σε γνώση του πριν, κατά ή η μετά τη διαδικασία αυτή), όμως τόσο οι θεσμικές υποχρεώσεις όσο και ο κώδικας δεοντολογίας που διέπει το λειτούργημα, είναι διαφορετικές και αυστηρότερες απ' ότι αυτές των οικονομικών επαγγελματιών, και δεν επιτρέπουν κατά την άποψή μας, οιαδήποτε παραχώρηση ή ανοχή.

Δεν είναι λίγοι αυτοί που πρότασσαν και προτάσσουν ως φραγμό για την υιοθέτηση της τροποποίησης της οδηγίας από τα εσωτερικά δίκαια των κρατών - μελών της Ένωσης, το απόλυτο επαγγελματικό απόρρητο που καλύπτει τον χώρο μας. Όμως δεν είναι αμελητέα ούτε η σθεναρή επιχειρηματολογία που τάσσεται υπέρ της άρσης του απορρήτου του δικηγόρου χάριν της πάταξης της οικονομικής εγκληματικότητας.

Κατευθυντήριος άξονας στη βάση του οποίου διαμορφώνεται η δεύτερη αυτή και κρατούσα πολιτικά τουλάχιστον, ως φαίνεται άποψη, είναι ότι το απόρρητο πρέπει να είναι απόλυτο όταν ο δικηγόρος ή ο συμβολαιογράφος ενεργεί υπό την ιδιότητα του νομικού συμβούλου, όπου οφείλει πάση θυσία να διασφαλίσει τα συμφέροντα του πελάτη του. Όμως όταν το έργο του εξαντλείται αποκλειστικά σ' αυτό του οικονομικού μεσολαβη-

τή³, που κινείται μέσα από την περίμετρο του χρηματοοικονομικού τομέα και δικαίου, προστατευόμενα αγαθά παύουν πια να είναι υπέρτατες αξίες, όπως η ανθρώπινη ζωή και ακεραιότητα, και καθίστανται τα οικονομικά οφέλη του πελάτη. Δεδομένο φαίνεται λοιπόν κατά την άποψη αυτή, ότι σ' αυτή την περίπτωση, η αξία που οφείλει να προέχει είναι το κοινωνικό καλό και όχι η προσωπική οικονομική ευημερία του κάθε κοινωνού σε βάρος του συνόλου. Υπό αυτή την έννοια, είναι ανοιχτός πια ο δρόμος για τη θέσπιση μιας υποχρέωσης αναφοράς των υποψιών για ξέπλυμα χρημάτων, από τον δικηγόρο, που συνεπάγεται μοιραία - υπό προϋποθέσεις - δυνατότητα έρευνας στο γραφείο και το υλικό του δικηγόρου - οικονομικού μεσολαβητή και ανάληψη καθηκόντων ενδιάμεσου «καταδοτικού» φορέα από τον εκάστοτε δικηγορικό σύλλογο.

Επιφορτίζεται δηλαδή, τρόπον τινά, ο δικηγορικός σύλλογος, με την υποχρέωση αναφοράς των ύποπτων συναλλαγών, στην αρμόδια επιτροπή του άρθρου 7 του ν. 2331/1995. Τη λύση αυτή επεξεργάζεται στο Κοινοβούλιό της ήδη από τον Απρίλιο του 2000 η Γαλλία, θέλοντας να πρωτοστατήσει στη λήψη μέτρων καταστολής της οικονομικής όπως χαρακτηρίζεται γάγγραινας της παγκόσμιας οικονομίας ενώ την έχει υιοθετήσει ήδη από το 1998 η Ελβετία, η πάλαι ποτέ χαρακτηριζόμενη ως «θερμοκήπιο των οικονομικών σκευωριών».

Συγκεκριμένα, το υπό ψήφιση νομοσχέδιο στη Γαλλία, εξαιρούσε από την υποχρέωση αναφοράς στην αρμόδια αρχή, τον δικηγόρο που περιήλθε σε γνώση του η επίμαχη πληροφορία από τον πελάτη του στα πλαίσια μιας αναγνωριστικής της υπόθεσής του συνάντησης, ή την περίπτωση που η πληροφορία αποκτήθηκε πριν, κατά τη διάρκεια ή μετά από μια δικαστηριακή διαδικασία, συμπεριλαμβανομένων και των συναντήσεων και συμβουλών στην κατεύθυνση της εκκίνησης ή της αποφυγής μιας δικαστικής διαμάχης.

3. Αξίζει να τονιστεί ότι η διάκριση αυτή μεταξύ νομικού που ενεργεί ως σύμβουλος και νομικού ως οικονομικού μεσολαβητή έχει θεσμοθετηθεί ήδη στην Ελβετία, απ' την 1.4.1998, εντάσσοντας έτσι τους δεύτερους στους υπόχρεους να τηρούν τις διατάξεις αναφοράς των υπόπτων συναλλαγών ξεπλύματος, του νόμου για το οικείο αδίκημα. Βλ. Αναφορά του GAFI-IX, σημ. 50, σ. 10.

Αντίθετοι, με την νεωτεριστική και καταλυτική αυτή διαμόρφωση του θεμελιώδους θεσμού της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, δηλαδή του δικηγορικού επαγγέλματος, ορθώνονται τόσο μερίδα της πολιτικής ηγεσίας των άλλων ευρωπαϊκών κρατών όσο και άλλοι επιστημονικοί και θεσμικοί φορείς μεταξύ των οποίων το ελληνικό Κοινοβούλιο και η CCBE.

Τροχοπέδη τόσο στο γαλλικό κοινοβούλιο όσο και στη δική μας έννομη τάξη αλλά και στο κατεξοχήν ευρωπαϊκό forum προάσπισης του δικηγορικού επαγγέλματος, την CCBE, για την υιοθέτηση της ανωτέρω διχοτόμησης του λειτουργήματός μας, στάθηκε το επιχείρημα ότι ο θεσμός του δικηγόρου και του απολύτου επαγγελματικού απορρήτου που τον χαρακτηρίζει, αποτελούν εχέγγυα του κράτους δικαίου, ασφαλιστική δικλείδα της ορθής απονομής δικαιοσύνης, της εύρυθμης λειτουργίας του δημοκρατικού πολιτεύματος, της ισονομίας και της ισπολιτείας των σύγχρονων έννομων τάξεων, καταλύοντας τα οποία, δεν διακυβεύονται μόνο βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και θεμελιώδεις αρχές αλλά και αυτό καθ' εαυτό το σύνολο του οικοδομήματος που λέγεται δημοκρατία.

Η απόλυτη και ώριμη δημοκρατία, οφείλει όχι μόνο να διασφαλίζει κατ' απόλυτο τρόπο την ελευθερία των δικηγόρων τόσο ως συμβούλων σε οικονομικές συναλλαγές, όσο και ως συνηγόρων υπεράσπισης, αλλά και να εξασφαλίζει τον σεβασμό του απορρήτου αυτού από τη δικηγορική κοινότητα. Η διασφάλιση της σιωπής από την πλευρά του δικηγόρου δεν αποτελεί απλό σεβασμό σ' ένα ιδιωτικό μυστικό, και ευγενής αναγνώριση της εμπιστοσύνης του πελάτη. Πρόκειται ουσιαστικά για μια αρχή δημοσίου δικαίου αναπόσπαστο στοιχείο της έννοιας και της δομής της δημοκρατικής κοινωνίας.

Η ποινικοποίηση της παραβίασης του επαγγελματικού απορρήτου του δικηγόρου δεν έχει θεσμοθετηθεί αποκλειστικά και μόνο για την προάσπιση των συμφερόντων του ιδιώτη - πελάτη, αλλά κυρίως γιατί το επιβάλλει το κοινωνικό συμφέρον. Είναι μεγαλειώδες για το σύστημα αξιών δημόσιας τάξης ο κατηγορούμενος να έχει υπερασπιστή όπως ακριβώς ο πιστός μπορεί να έχει ξομολόγο. Και η δέσμευσή τους απόλυτη, η διακριτικότητά τους πλήρης και η εμπιστοσύνη τους απαραβίαστη, έτσι ώστε να λειτουργούν όπως

τους αρμόζει ως πομποί νομικών συμβουλών και ως δέκτες της κοινωνικής ανομίας.

Και βέβαια απόλυτο επαγγελματικό απόρρητο δεν σημαίνει χείρα βοηθείας σε εγκληματίες υπερεθνικών διαστάσεων. Διότι τόσο η κοινοτική οδηγία 308/91 όσο και οι ειδικότερες εθνικές νομοθεσίες τιμωρούν αυτόν που παρέχει συνδρομή με οποιοδήποτε τρόπο σε άτομο που προσπαθεί να νομιμοποιήσει παράνομα εξαχθέντα κεφάλαια. Υπό την έννοια αυτή τιμωρεί και τον δικηγόρο που θα συστήσει λ.χ. υπεράκτια εταιρεία εν γνώσει του και με σκοπό να ξεπλύνει ο πελάτης του παράνομο χρήμα. Υφίσταται όμως τεράστια διάσταση μεταξύ της αποχής από την παροχή συνδρομής σε παράνομες ενέργειες για τη διάπραξη οικονομικών αδικημάτων, και της υποχρέωσης κατάδοσης στις αρχές του πελάτη αυτού.

Στη βάση άλλωστε του απολύτου σεβασμού του απορρήτου αυτού, εδρεύει και θεμελιώνεται το κορυφαίο και αδιαμφισβήτητο ανθρώπινο δικαίωμα για δίκαιη δίκη, το οποίο κατοχυρώνεται και διακηρύσσεται πρωτίστως και πανηγυρικός στο άρθρο 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Πρόκειται για το δικαίωμα στη χρηστή απονομή δικαιοσύνης, το οποίο είναι αυτοτελές και πραγματοποιείται στο πλαίσιο κάθε δημοκρατικής κοινωνίας. Εκφράζει λοιπόν την ανεξαρτησία της δικαιοσύνης, διασφαλίζει τις εγγυήσεις υπέρ των διαδίκων αλλά και των κατηγορουμένων. Ειδικότερα δε παρεχόμενη εγγύηση είναι το δικαίωμα σε δικηγόρο. Διάδικος δε κατά την έννοια του άρθρου 6 ΕΣΔΑ δεν είναι μόνο όποιος εμπλέκεται ως αντίδικος σε υπόθεση αστικής φύσεως που εξελίσσεται ενώπιον αρμοδίων δικαστηρίων, αλλά και όποιος έχει δικαιώματα ή υποχρεώσεις ιδιωτικής φύσεως. Υπό την έννοια δε αυτή, και όποιος ζητά τη συνδρομή νομικού συμβούλου για τη διεκπεραίωση υπόθεσης που ενέχει οικονομικό στοιχείο ή κέρδος, δικαιούται να απολαμβάνει της απολύτου εχεμύθειας του δικηγόρου του, ως υπέρτατου ανθρωπίνου αγαθού προστατευόμενου από τη διεθνή έννομη τάξη.

Αναρωτιέται λοιπόν εύλογα κανείς, κατά πόσο δεν καταλύεται και καταστρατηγείται η ΕΣΔΑ και συγκεκριμένα το άρθρο 6 §3, όταν ο υποψήφιος πελάτης πρέπει να αποφύγει την «εξομολόγηση» και την ενδεχόμενη συμβουλή από τον δικηγόρο του με το φόβο της αποκάλυψης των μυστικών του και την υποχρεωτική κατάδοσή του στις διω-

κτικές αρχές, ενέργεια που μετατρέπει εν τέλει τον «συνήγορο» σε «δοσίλογο».

Υπό το πρίσμα λοιπόν, όλων αυτών των ετερόκλητων και από διαφορετικά ελατήρια στηριζόμενων θέσεων, καταλήγει κανείς σε δύο συμπεράσματα:

Πρώτον, οι τεράστιες και πραγματικά ανησυχητικές διαστάσεις της σύγχρονης οικονομικής εγκληματικότητας, έχουν δημιουργήσει έναν νομοθετικό παροξυσμό, που προσπαθεί ποινικοποιώντας πληθώρα συμπεριφορών να μετριάσει το δαιδαλώδες αυτό πρόβλημα με τις εντυπωσιακές εκφάνσεις.

Δεύτερον, όλη αυτή η αγωνιώδης προσπάθεια να μπει ένα φρένο στην οικονομική εγκληματικότητα και να δημιουργηθεί ένα εμπόδιο ουσιαστικό στην άνθιση της παρανομίας, του εμπορίου ναρκωτικών, του εμπορίου όπλων, της απάτης σε βάρος της ΕΕ, της δωροδοκίας και διαφθοράς που αυτή συνεπάγεται, διαπνέεται από μια υπερβολή που αγγίζει τα όρια της κατάλυσης θεσμών και αξιών - στυλοβατών της σύγχρονης δημοκρατίας και του κράτους δικαίου.

Αναρωτιέται λοιπόν κανείς αν αυτή η νομοθετι-

κή βουλιμία μας οδηγεί σε μια νέα αναδομημένη δίκαιη εποχή μέσω της ανατροπής των κλασικών αξιών και δομών που μετουσιώνονται σε νέες αλλά εξίσου αξιόλογες ή αντίθετα αν αυτή ροκανίζει σιγά - σιγά και επικίνδυνα την απαρχή της δικαιοσύνης. Άραγε αξίζει η αντιμετώπιση της οικονομικής εγκληματικότητας τόσα και τέτοιου είδους θεσμικά πλήγματα; Αξίζει μια ακόμη σπασμωδική και αλυσιτελής ρύθμιση την «κατάλυση» του θεσμού του απρόσκοπτου υποστηρικτή του πολίτη;

Θεωρούμε πως σταθμίζοντας τα υπέρ και τα κατά, θα καταλήξουμε στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για μια αμφιβόλου αποτελεσματικότητας περιχαράκωση του δικηγορικού λειτουργήματος, η οποία εάν τελικά ήθελε τελεσφορήσει, χρέος μας είναι, ως εκπροσώπων του μεγαλύτερου πλήθους των ελλήνων δικηγόρων, να φροντίσουμε, να υπηρετήσουμε μεν το νόμο, συνθέτοντας κατάλληλες επιτροπές από ειδικά όμως επί του θέματος καταρτισμένο προσωπικό, προασπίζοντας έτσι το λειτουργημά μας, και παρέχοντάς του, τις καλύτερες κατά το δυνατόν εγγυήσεις αναγκαίας, απρόσωπης και ασφαλούς εφαρμογής.